

University of Groningen

Studien zur Quellen- und Traditionsgeschichte des Evangelienkommentars der Gannat Bussame.

Reinink, Gerrit Jan

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1979

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Reinink, G. J. (1979). *Studien zur Quellen- und Traditionsgeschichte des Evangelienkommentars der Gannat Bussame*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

NEDERLANDSE SAMENVATTING

De *Gannat Bussame*, "tuin der lusten" (verder afgekort GB), is een omvangrijke (+ 1300 fol.) syrisch-nestoriaanse compilatie van exegetische tradities op de schriftlezingen van de zon- en feestdagen van de gehele *hūdrā* (jaarcyclus) der nestoriaanse kerk. Het werk, dat door *Abdišo^c bar Berika* (gest. 1318) aan een wel met het oog op zijn afstamming zo genoemde, doch verder onbekende "Exegeet der Turken" wordt toegeschreven, is waarschijnlijk in de tiende eeuw ontstaan (misschien in of in de omgeving van Bēt Lāpāt (Gondēšāpūr) in Khūzistān). De GB is sedert het begin van deze eeuw bekend bij westerse syriasten en thans toegankelijk door een 8-tal handschriften in bibliotheken in West-Europa (Berlijn, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz; Birmingham, Selly Oak Colleges Library; London, British Museum; Leuven, Secrétariat du Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium; Manchester, John Rylands Library; Rome, Bibliotheek van de Università di San Tommaso; Vaticaanstad, Bibliotheca Apostolica Vaticana) en de USA (Princeton, Theological Seminary - Speer Library).

In de *Inleiding* worden vragen met betrekking tot de datering, auteur, ontstaansplaats, handschriftelijke overlevering van de GB en de plaats van de GB in het geheel van de syrische literatuurgeschiedenis behandeld. Ook wordt een uiteenzetting gegeven van de bijzondere literaire vragen, die door een werk als de GB opgeroepen worden, alsmede van de in het vervolg van het proefschrift op het kommentaar der evangelielezingen toegepaste vraagstellingen, die deels van bronnenkritische, deels van traditie-historische aard zijn.

In *Deel I* wordt de vraag behandeld, welke bronnen ten grondslag hebben gelegen aan het kommentaar op de evangelien.

In *Hoofdstuk 1* wordt op het literaire genre van dit kommentaar ingegaan en worden overzichten geboden van de griekse en syrische leraren en exegeten, wier namen we daarin ontmoeten, alsmede van de kanalen, waardoor een deel der op naam van deze leraren en exegeten gestelde tradities de auteur van de GB bereikt hebben.

In *Hoofdstuk 2* wordt tegenover de door Vosté geïnitieerde hypothese (de auteur van de GB zou één bron gebruikt hebben en wel een *Catena Patrum*, die ook ten grondslag gelegen heeft aan het kommentaar van de compilator *Išo^c dad van Merw* (9de eeuw)) gesteld, dat de auteur van de GB uit de werken van drie door hem geciteerde autoriteiten *direkt* geput heeft: 1) *Išo^c dad van Merw* (9de eeuw; zijn werk is integraal bewaard gebleven en door M. Dunlop Gibson uitgegeven), 2) een zekere leraar *Seharbokt bar Mesargis* bijgenaamd *Seliba Zeka* (een

buiten de GB in syrische bronnen onbekende auteur), 3) *Mar Aba van Kaškar* (zijn werk is grotendeels niet bewaard gebleven; over zijn identiteit wordt door de syriasten verschillend geoordeeld).

In *Hoofdstuk 3* worden op basis van de Mar Aba- en Šeharbokt-citaten een aantal criteria ontwikkeld, met behulp waarvan onderzocht kan worden, of het door de auteur van de GB ten aanzien van zijn Išo^v dad-bron gevolgde procédé^v, waarbij hij veelvuldig gebruik maakte van het werk van Išo^v dad, zonder deze als zijn bron te vermelden, ook van toepassing is op zijn Mar Aba-bron en zijn Šeharbokt-bron. In dat kader wordt ingegaan op vragen m.b.t. de identiteit van Mar Aba en Šeharbokt, de ontstaansplaats en -tijd en het literaire genre van hun kommentaren, hun stilistische, grammatikale en methodische eigenaardigheden. Een apart onderdeel is gewijd aan de nauwe relaties tussen de Mar Aba-tradities in de GB en het grotendeels nog niet uitgegeven werk van de jakobitische auteur *Mozes bar Kepha* (gest. 903). Geconstateerd wordt, dat Mozes zeer waarschijnlijk de *tūrgāmē* (homilieën) van Mar Aba als een van de bronnen voor enige van zijn exegetische *tūrgāmē* heeft gebruikt, zodat we hier over een extern criterium voor de onderscheiding van de Mar Aba-bron in de GB beschikken.

In *Hoofdstuk 4* wordt op basis van de in het voorgaande hoofdstuk opgestelde criteria een methode voor de onderscheiding van de bronnen in het kommentaar van de GB ontwikkeld en vervolgens op enkele pericopen toegepast. De conclusie luidt, dat de auteur van de GB zijn kommentaar op de evangeliën opbouwde met behulp van uit drie bronnen geput materiaal:

- 1) het kompilatie-werk van Išo^v dad van Merw (9de eeuw),
- 2) de exegetische homilieën van Mar Aba van Kaškar = *Katholikos Mar Aba II* (7de/8ste eeuw),
- 3) het kompilatie-werk van Šeharbokt, die zeer waarschijnlijk geïdentificeerd kan worden met de in de arabische traditie door zijn werk op medisch gebied bekende *Šaharbuht b. Māsargīs* uit Gondēšāpur (9de eeuw).

Eén van de belangrijkste resultaten van het bronnenonderzoek is de gevolgtrekking, dat de *tūrgāmē* van Mar Aba, wier ontstaan in de bloeitijd van de syrische exegetische literatuur valt, een van de hoofdbronnen van de auteur van de GB gevormd hebben. Daar de werken van de nestoriaanse auteurs uit de 6de - 8ste eeuw op enkele fragmenten in latere kompilatie-werken na verloren zijn gegaan, bieden de omvangrijke excerpten van Mar Aba's werk in de GB de unieke mogelijkheid, een tip van de sluier op te lichten, die over de geschiedenis van de nestoriaanse exegese van dit tijdvak ligt.

In *Deel II* wordt derhalve getracht, een nader inzicht te verkrijgen in de traditie-historische plaats van Mar Aba's exegese.

In *Hoofdstuk 1* wordt een uiteenzetting gegeven van de specifieke, met de fragmentarische overlevering van de wortels der syrisch-nestoriaanse exegetische traditie (met name van de werken van Theodorus van Mopsuestia) en onze relatief grote onbekendheid met de ontwikkelingen van de nestoriaanse

exegetische traditie sedert *Narsai* (gest. na 503) samenhangende problemen, die door een traditie-historische vraagstelling opgeroepen worden. Vervolgens wordt een bespreking gewijd aan enkele niet uitgegeven christelijk-arabische en syrische bronnen, waarvan verondersteld is, dat zij een wezenlijke bijdrage zouden kunnen leveren aan onze kennis van Theodorus van Mopsuestia's exegese van de synoptische evangeliën.

In de *Hoofdstukken 2, 3 en 4* wordt de in het voorgaande hoofdstuk ontwikkelde, bij de vraag naar de traditie-verhoudingen in de exegese van Mar Aba te volgen methode, toegepast op de commentaren van enkele evangeliëlezingen, waarvoor de auteur van de *GB* op grote schaal van zijn Mar Aba-bron gebruik maakte. Na een bronnenkritische analyse van deze gedeelten wordt een traditie-historische analyse van de daarin vervatte Mar Aba-tradities geboden. Dit onderzoek voert tot de gevolgtrekking, dat het beeld, dat uit de exegese van Mar Aba naar voren treedt, tot een belangrijke correctie op de gangbare opvattingen over de ontwikkelingen van de nestoriaanse exegese sedert Narsai leidt. Men ging er tot nog toe van uit, dat de nestoriaanse exegese sedert de 5de/6de eeuw als een 'streng nestoriaanse exegese', die voornamelijk bepaald werd door het werk van de Antiochener Theodorus van Mopsuestia, te kenschetsen is, en dat de bij de latere compilatoren waarneembare invloeden van griekse auteurs als Gregorius van Nazianze, Gregorius van Nyssa, Basilius en Johannes Chrysostomus eerst omstreeks 800 n. Chr. ten tijde van *Katholikos Timotheos I* en *Theodorus bar Koni* (auteur van een omstreeks 800 ontstaan exegetisch compilatie-werk) in de nestoriaanse traditie zijn binnengedrongen. Mar Aba's exegese vertoont evenwel traditie-historisch een uitermate complex karakter. Invloeden, die op het werk van Theodorus van Mopsuestia terug te voeren zijn, staan nummeriek nog achter bij die, welke van het exegetische werk van Johannes Chrysostomus zijn uitgegaan. Van de drie grote Kapadociërs heeft in ieder geval Gregorius van Nazianze op Mar Aba ingewerkt. Daarnaast is de vroeg-syrische traditie (met name het werk van *Ephraem Syrus*) sterk in Mar Aba's exegese vertegenwoordigd. Ook grijpt Mar Aba op vroegere ontwikkelingen terug, waardoor ten gevolge van een continue interactie tussen theodoreische en ephraemische overleveringen een volledig eigen traditie-vorming tot stand gekomen is.

In *Deel III* wordt een samenvatting geboden, waarbij de resultaten van het onderzoek in het bredere kader van de vraag naar de betekenis van de *GB* voor de geschiedenis van de nestoriaanse exegese geplaatst worden. Daarbij wordt vooral ingegaan op de betekenis van de twee hoofdbronnen, die buiten de *GB* niet of nauwelijks toegankelijk zijn:

1) Door het compilatie-werk van Seharbukt, dat onze kennis van de nestoriaanse exegetische traditie aanzienlijk vergroot door de menigte van de daarin verzamelde anonieme en op naam van bepaalde leraren en exegeten gestelde tradities, die door de andere bekende en toegankelijke nestoriaanse compilatiewerken niet zijn overgeleverd, hebben we een goed inzicht in het geestelijk klimaat van die geleerdenkringen (9de eeuw), wier middelpunt de akademie in Gondēšāpūr vormde (de Seharbukt-tradities in de *GB* leveren mooie exempla, hoe het theologisch-exegetische én het profaan-wetenschappelijke erfgoed van de nestoriaanse kerk elkaar wederzijds beïnvloed hebben).

2) Door de exegetische *tûrgamê* van Mar Aba, die door een sterk retorische stijl gekenmerkt worden, komen we in aanraking met een literair genre, waarvoor verder geen getuigen bewaard zijn gebleven. De Mar Aba-tradities in de *GB* bieden de mogelijkheid, inzicht te verkrijgen in de achtergronden van de syrische retorica, zoals deze in een van de belangrijkste nestoriaanse scholen (in de akademie van Seleucia-Ktesiphon) bedreven werd. Als geen andere bron verschaffen zij toegang tot het werk van een auteur uit de bloeitijd van de syrisch-nestoriaanse exegese).

Nederlandse samenvatting van het
proefschrift "Studien zur Quellen-
und Traditionsgeschichte des Evan-
gelienkommentars der Gannat Bussame"
van G.J. Reinink, 22 november 1979.